

Orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach dotyczących stosunków rolnych⁸

Reforma rolna

W przedmiocie objęcia danej nieruchomości przepisem art. 2 ust. 1 lit. e) dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (jedn. tekst: Dz.U. z 1945 r. Nr 3, poz. 13 ze zm.) orzeka organ administracyjny na podstawie § 5 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1 marca 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. Nr 10, poz. 51);

– odmówił podjęcia uchwały w pozostałym zakresie.

Uchwała SN z 18 maja 2011 r.,
III CZP 21/11, OSNIC 2011, nr 12, poz. 133

Przytoczoną uchwałę SN podjął w celu rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w Łodzi postanowieniem z 10 lutego 2011 r., a mianowicie: „Czy w świetle uchwały składu siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 10 stycznia 2011 r., I OPS 3/10, zgodnie z którą § 5 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1 marca 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. Nr 10, poz. 51 ze zm.) może stanowić podstawę do orzekania w drodze decyzji administracyjnej o tym, czy dana nieruchomość lub jej część wchodzi w skład nieruchomości ziemskiej, o której mowa w art. 2 ust. 1 lit. e) dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. Nr 4, poz. 17 ze zm.), jest dopuszczalna droga sądowa w sprawie, której przedmiotem jest ustalenie, czy część nieruchomości wchodzi w skład nieruchomości ziemskiej, i czy w związku z tym przeszła z mocy prawa na własność Skarbu Państwa na cele reformy rolnej w trybie art. 2 ust. 1 lit. e) powołanego dekretu z dnia 6 września 1944 r., w świetle art. 2 § 3 k.p.c., w sytuacji, gdy niezaskarżoną decyzją Wojewody wydaną w sprawie z wniosku osoby zainteresowanej o stwierdzenie, że zespół pałacowo-parkowy nie podlegał działaniu przepisów dekretu z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, umorzono postępowanie na podstawie art. 105 § 1 k.p.a. z powołaniem się na postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 1 marca 2010 r.,

⁸ W opracowaniu zostały przedstawione orzeczenia Sądu Najwyższego (SN), dotyczące stosunków rolnych, opublikowane w 2011 r. w OSNC, OSNP i „Biuletynie SN” lub też orzeczenia wydane w 2011 r.

P 107/08⁹, w którym Trybunał umorzył postępowanie ze względu na utratę mocy obowiązującej aktu normatywnego w postaci rozporządzenia z dnia 1 marca 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. z 1945 r. Nr 10, poz. 51 ze zm.), w tym w zakresie § 5 ust. 1 tego rozporządzenia?”.

Zagadnienie natury prawnej postępowania w sprawie orzekania o tym, czy dana nieruchomości lub jej część wchodzi w skład nieruchomości ziemskiej, o której mowa w art. 2 ust. 1 lit. e dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz. U. Nr 4, poz. 17 ze zm.), budzi wiele kontrowersji. Fakt, że na temat tego zagadnienia wypowiedziały się TK, SN i NSA, wcale nie złagodziło tych kontrowersji, wręcz przeciwnie.

Trybunał Konstytucyjny postanowieniem z 1 marca 2010 r. (P 107/08) umorzył postępowanie w sprawie zgodności § 5 rozporządzenia z 1 marca 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz. U. 1945, Nr 10, poz. 51 ze zm.) z art. 92 ust. 1 Konstytucji RP na tej podstawie, że przepis ten utracił – zdaniem Trybunału – moc prawną. A to właśnie ten przepis przewidywał, że orzekanie, czy dana nieruchomości podlega działaniu przepisów art. 2 ust. 1 lit. e) dekretu o reformie rolnej, należało w pierwszej instancji do kompetencji wojewódzkich urzędów ziemskich (obecnie jest to kompetencja wojewody). Pogląd o utracie mocy wiążącej § 5 wymienionego rozporządzenia nasuwał jednak zastrzeżenia, stąd zarówno sądy administracyjne, jak i cywilne rozpatrujące wnioski lub pozwy w sprawie objęcia oznaczonej nieruchomości reformą rolną z 1994 r. musiały się zmierzyć ze stanowiskiem TK. Aby jednak było to możliwe, należało wpieryw ustalić, jakie jest znaczenie prawne wypowiedzi TK, zamieszczonej w uzasadnieniu jego postanowienia umarzającego wszczęte przed nim postępowanie.

Naczelny Sąd Administracyjny w uchwale w składzie siedmiu sędziów z 10 stycznia 2011 r. (I OPS 3/10) jednoznacznie uznał, że stanowisko TK nie jest wiążące¹⁰. W tej sytuacji NSA mógł dokonać własnej oceny. Zdaniem NSA wzbudzający tyle kontrowersji przepis nadal wiąże, a w konsekwencji nakazuje, by tego rodzaju sprawy był nadal rozpatrywane na drodze administracyjnej. Stanowisko to podzielił SN w niniejszej sprawie. Przyjął bowiem, że postanowienie TK umarzające postępowanie nie spełnia przesłanek orzeczenia, które na podstawie art. 190 ust. 1 Konstytucji RP ma moc powszechnie obowiązującą, oraz że orzeczenie przewidziane w art. 190 Konstytucji RP to wyłącznie akt, którym sprawa należąca do kompetencji Trybunału jest rozstrzygana merytorycznie. Dlatego SN opowiedział się za poglądem, że przez wy-

⁹ Por. także postanowienie TK z 28 listopada 2001 r., SK 5/01, OTK Zb.Urz. 2001, nr 8, poz. 266.

¹⁰ Por. także uchwałę NSA w składzie siedmiu sędziów z 5 czerwca 2006 r., I OPS 2/06, ONSAWSA 2006, nr 5, poz. 123.

danie postanowienia umarzającego postępowanie Trybunał odstępuje od merytorycznego orzekania¹¹.

Sąd Najwyższy przywołał swoje orzeczenia, w których stwierdził, że prawo własności nieruchomości ziemskich, wymienionych w art. 2 ust. 1 lit. e dekretu, przeszło na rzecz Skarbu Państwa z mocy prawa, i zaakcentował, iż nastąpiło to z dniem wejścia w życie dekretu z 1944 r., a więc opowiedział się za deklaratoryjnym charakterem wszelkich decyzji administracyjnych wydawanych w związku z przejmowaniem własności nieruchomości na podstawie dekretu¹². Sąd dokonał także oceny obowiązywania dekretu o reformie rolnej, zauważając, że niezależnie od wątpliwej legitymacji PKWN oraz aksjologicznej oceny jego dekretu, jego obowiązywanie ze względu na wywołane skutki wymyka się z zakresu kontroli sądowej i wymaga takich zmian systemowych, które należą wyłącznie do ustawodawcy¹³.

W moim przekonaniu, stanowisko NSA i SN w sprawie stosowania § 5 wymienionego rozporządzenia wykonawczego do dekretu o reformie rolnej z 1944 r. zasługuje w pełni na poparcie. Dekret nie został bowiem formalnie uchylony, a w konsekwencji i przepisy wykonawcze wydane na jego podstawie, w tym także § 5 z 1 marca 1945 r., nadal obowiązują. Sąd Najwyższy podniósł, że ustawa z 12 marca 1958 r. o sprzedaży państwowych nieruchomości rolnych oraz uporządkowaniu niektórych spraw, związanych z przeprowadzeniem reformy rolnej i osadnictwa rolnego (Dz. U. Nr 17, poz. 71 ze zm.), której celem było między innymi – jak sam tytuł wskazuje – uporządkowanie spraw związanych z reformą rolną, nie zawiera przepisów, które uchylilyby dekret z 1944 r., a tym samym i wydane na jego podstawie akty wykonawcze. Wobec tego § 5 rozporządzenia jest przepisem szczególnym w stosunku do przepisów k.p.c., które przewidują zasadę, że spory o prawa cywilne, w tym dotyczące prawa własności, są rozpoznawane przez sądy powszechne.

Dlatego należy podzielić pogląd SN, że orzekanie, czy dana nieruchomość stanowi nieruchomość ziemską w rozumieniu art. 2 ust. 1 lit. e) dekretu, objętą reformą rolną, należy obecnie do wojewody, a orzeczenie organu drugiej instancji może być poddane kontroli sądu administracyjnego, a nie kontroli sądów powszechnych. Warto podkreślić wypowiedź SN dotyczącą kryteriów oceny aktów prawnych wydanych w innych uwarunkowaniach polityczno-społecznych, która – moim zdaniem – ma znaczenie ogólne, wychodzące daleko poza rozpatrywaną sprawę. Sąd Najwyższy

¹¹ Por. uchwała SN z 27 września 1991 r., III CZP 90/91, OSNC 1992, nr 5, poz. 72; wyroki SN: z 3 grudnia 2004 r., IV CK 336/04 (niepubl.); z 20 grudnia 2005 r., III CK 350/05 (niepubl.); z 7 czerwca 2006 r., III CSK 64/06 (niepubl.) oraz z 30 stycznia 2007 r., IV CSK 350/06, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 6, s. 230.

¹² Por. wyrok SN z 28 lipca 2004 r., III CK 296/03 (niepubl.) oraz w uchwałę z 17 lutego 2011 r., III CZP 121/10, OSNC 2011, nr 10, poz. 109.

¹³ Por. wyroki SN: z 16 listopada 2004 r., III CK 322/04 (niepubl.); z 24 października 2003 r., III CK 36/02, niepubl.; z 24 czerwca 2004 r., III CK 536/02 (niepubl.); z 17 lutego 2010 r., IV CSK 345/09, „Izba Cywilna” 2011, nr 5, s. 35 i z 6 października 2010 r., II CSK 174/10 (niepubl.).

stwierdził bowiem, że nie można stosować współczesnych standardów legislacyjnych do aktów prawnych wydanych pod rządami Konstytucji z 1921 r. lub z 1935 r., gdyż nie zawierały one tak wysokich i precyzyjnych wymagań dotyczących relacji między aktem ustawowym a aktami wykonawczymi, jak to ma miejsce na gruncie Konstytucji z 1997 r. Sąd odwołał się do ochrony stabilności stosunków prawnych i społecznych ukształtowanych w wyniku przeprowadzenia reformy rolnej. Może to usprawiedliwiać odmowę dokonania kontroli ówczesnych aktów normatywnych o trwających skutkach pod kątem ich zgodności ze współczesnymi wzorcami konstytucyjnymi¹⁴.

Prawo własności nieruchomości ziemskich, wymienionych w art. 2 ust. 1 lit. e dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. Nr 4, poz. 17), przeszło na Skarb Państwa z mocy prawa z dniem wejścia w życie tego dekretu.

Uchwała SN z 17 lutego 2011 r.,
III CZP 121/10, OSNIC 2011, nr 10, poz. 109

Trochę dziwi, że SN uznał pytanie Sądu Okręgowego w Poznaniu za zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości. Nawet jeśli zagadnienie to budziło wątpliwości, to już dawno, także w orzecznictwie, zostało ono przesądzone. Treść art. 2 ust. 1 zd. 3 dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej jest bowiem jednoznaczna: „wszystkie nieruchomości ziemskie, wymienione w punktach b, c, d i e, części pierwszej niniejszego artykułu **przechodzą bezzwłocznie** [...]” (pogr. – Z.T.). Tylko obowiązujące w dniu wejścia w życie dekretu (tj. 13 września 1944 r.) przepisy szczególne dotyczące nabywania własności nieruchomości przez Państwo mogłyby wprowadzać dodatkowe wymagania. Ale nawet gdyby one były, to i tak przytoczony przepis dekretu trzeba byłoby traktować jako przepis tworzący wyjątek od tych ewentualnych przepisów szczególnych. W związku z tym nie pozostaje mi nic innego, jak odwołać się do orzecznictwa.

Za nabyciem z mocy prawa SN opowiedział się stosunkowo wcześniej, gdyż już w orzeczeniu z 22 grudnia 1948 r. (C 344/48, „Państwo i Prawo” 1949, z. 4, s. 122). Swoje stanowisko potwierdził w uchwale składu siedmiu sędziów z 13 października 1951 r., stanowiącej zasadę prawną (C 427/51, OSN 1953, nr 1, poz. 1) i wielu innych orzeczeniach¹⁵, w tym wydanych po przeobrażeniach, jakie zaszły w naszym kraju na

¹⁴ Por. wyrok SN z 13 lutego 2003 r., III CKN 1492/00, „Biuletyn SN” 2003, nr 7, s. 12; wyrok SN z 6 października 2010 r., II CSK 174/10 (niepubl.).

¹⁵ Por. orzeczenie SN z 25 kwietnia 1961 r., 4 CR 88/61, OSPiKA 1963, nr 1, poz. 2; uchwała SN w składzie siedmiu sędziów z 7 czerwca 1962 r., zasada prawna, 1 CO 11/62, OSNC 1963, nr 6, poz. 112.

przełomie lat 80. i 90. ubiegłego wieku¹⁶. Pogląd o przejściu z mocy prawa nieruchomości ziemskich na podstawie dekretu z 1944 r. podziela również NSA¹⁷. W sprawie charakteru nabycia przez Państwo nieruchomości ziemskich na podstawie dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej wypowiedział się wielokrotnie TK. Stanowisko Trybunału nie mogło odbiegać od stanowiska SN i NSA¹⁸. Warto przypomnieć art. 1 ust. 1 dekretu z 8 sierpnia 1946 r. o wpisywaniu w księgach hipotecznych (gruntowych) prawa własności nieruchomości przejętych na cele reformy rolnej (Dz. U. Nr 39, poz. 233 ze zm.). Przepis ten stanowi, że tytułem do wpisania na rzecz Skarbu Państwa w księdze hipotecznej (gruntowej) prawa własności nieruchomości ziemskich wymienionych w art. 2 ust. 1 lit. b-e dekretu jest zaświadczenie wojewódzkiego urzędu ziemskiego stwierdzające, że nieruchomość ziemska jest przeznaczona na cele reformy rolnej według powołanych wyżej przepisów. Natura prawna zaświadczenia jest taka, że z istoty swej zaświadczenie jest dokumentem poświadczającym istniejący stan, w tym wypadku stan własności gruntowej ukształtowany z mocy art. 2 ust. 1 dekretu.

Przedstawione stanowisko w sprawie charakteru nabycia przez Państwo nieruchomości na podstawie dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej nie jest sprzeczne z treścią § 5 rozporządzenia z 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz. U. 1945, Nr 10, poz. 51 ze zm.), wydanego na podstawie upoważnienia zamieszczonego w art. 20 dekretu (art. 22 według pierwotnej wersji dekretu). Przepis ten przewiduje szczególnie postępowania administracyjne. W tym paragrafie postanowiono bowiem, że orzekanie w sprawach, czy dana nieruchomość podpada pod działanie przepisów art. 2 ust. 1 lit. e) dekretu, należy w pierwszej instancji do kompetencji

¹⁶ Por. uchwała SN z 27 września 1991 r., III CZP 90/91, OSNC 1992, nr 5, poz. 72; uchwała SN z 6 grudnia 2005 r., III CZP 90/05, OSNC 2006, nr 11, poz. 179; wyroki SN: z 25 marca 1999 r., III RN 165/98, OSNAPUS 2000, nr 3, poz. 90; z 13 stycznia 2000 r., II CKN 655/98 (niepubl.); z 4 października 2001 r., II CKN 609/00 (niepubl.); z 13 lutego 2003 r., III CKN 1492/00, „Biuletyn SN” 2003, nr 7, s. 12; z 24 października 2003 r., III CK 36/02 (niepubl.); z 24 czerwca 2004 r., III CK 536/02 (niepubl.); z 5 listopada 2004 r., II CK 174/04 (niepubl.); z 22 kwietnia 2005 r., II CK 653/05, OSNC 2006, nr 3, poz. 56; z 14 września 2006 r., III CSK 119/06 (niepubl.); z 8 lutego 2008 r., I CSK 371/07 (niepubl.); z 17 lutego 2010 r., IV CSK 345/09, OSNC 2011, nr 5, s. 35; z 6 października 2010 r., II CSK 174/10 (niepubl.); a także postanowienia SN: z 6 listopada 1997 r., III KKO 7/97, OSNAPUS 1998, nr 18, poz. 554; z 6 czerwca 2003 r., IV CKN 221/01 (niepubl.); z 3 sierpnia 2004 r., II CK 448/03 (niepubl.).

¹⁷ Por. uchwała składu siedmiu sędziów NSA z 5 czerwca 2006 r., I OPS 2/06, ONSA 2006, nr 5, poz. 123 i z 10 stycznia 2011 r., I OPS 3/10, ONSAiWSA 2011, nr 2, poz. 23; wyrok NSA z 20 stycznia 1994 r., II SA 2444/92, ONSA 1995, nr 2, poz. 57.

¹⁸ Por. uchwała TK z 16 kwietnia 1996 r., W 5/95, OTK Zb.Urz. 1996, nr 2, poz. 13; wyrok TK z 24 października 2001 r., SK 22/01, OTK Zb.Urz. 2001, nr 7, poz. 216; wyrok TK z 3 lipca 2007 r., SK 1/06, OTK-A Zb.Urz. 2007, nr 2, poz. 73; postanowienie TK z 28 listopada 2001 r., SK 5/01, OTK Zb.Urz. 2001, nr 8, poz. 266.

wojewódzkich urzędów ziemskich, od decyzji których służy stronom prawo odwołania do Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych.

Skoro podstawą wpisu Państwa w księdze wieczystej jest wspomniane zaświadczenie, to należy przyjąć, że postępowanie administracyjne w sprawie podpadania danej nieruchomości pod działanie art. 2 ust. 1 lit. e) dekretu zostało przewidziane jedynie na wypadek sporu w tej kwestii, a decyzje rozstrzygające ów spór mają charakter deklaratoryjny¹⁹. Jednakże zakres stosowania § 5 rozporządzenia wykonawczego z 1945 r. nie jest jednolicie postrzegany²⁰. Należy przypomnieć, że obowiązywanie dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej zostało rozciągnięte na tak zwane Ziemie Odzyskane na podstawie art. 4 dekretu z 13 listopada 1945 r. o zarządzie Ziemi Odzyskanych (Dz. U. Nr 51, poz. 295 ze zm.)²¹. W związku z tym należy przyjąć, że na Ziemiach Odzyskanych dekret o przeprowadzeniu reformy rolnej wszedł w życie 27 listopada 1945 r.

Oplaty z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości rolnej

1. Artykuł 17b ustawy z 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa, określający wysokość opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości wchodzącej w skład Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa jest przepisem szczególnym w stosunku do art. 72 u.g.n., który określa wysokość stawek procentowych opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości.

2. Nie ma podstawy do wykorzystania art. 92 ust. 2 u.g.n. (w związku z art. 224 u.g.n.) do wykładni art. 17b ust. 1 pkt 2 ustawy z 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa.

3. Z umiejscowienia art. 92 ustępu 2 u.g.n. w rozdziale ustawy dotyczącym podziału nieruchomości, jako kolejnego ustępu przepisu określającego zakres przedmiotowy tego rozdziału wynika, że przepis ten, zawierający definicję wyko-

¹⁹ Por. wyrok SN z 28 lipca 2004 r., III CK 296/03; uchwała NSA w składzie siedmiu sędziów z 5 czerwca 2006 r., I OPS 2/06, OSNAiWSA 2006, nr 5, poz. 123; uzasadnienie wyroku TK z 3 lipca 2007 r., SK 1/06, OTK-A Zb.Urz. 2007, nr 7, poz. 3; wyrok TK z 3 lipca 2007 r., SK 1/06; postanowienie TK z 1 marca 2010 r., P 107/08, OTK-A Zb.Urz. 2010, nr 3, poz. 27; uchwała SN z 27 września 1991 r., III CZP 90/91, OSNCP 1992, nr 5, poz. 72; wyrok SN z 30 stycznia 2007 r., IV CSK 350/06 (niepubl.) i uchwała NSA w składzie siedmiu sędziów z 5 czerwca 2006 r., I OPS 2/06.

²⁰ Por. wyrok SN z 25 marca 1999 r., III RN 165/98; postanowienie SN z 6 czerwca 2003 r., IV CKN 220/01 (niepubl.); wyrok SN z 6 czerwca 2003 r., IV CKN 221/01 (niepubl.); wyrok SN z 3 sierpnia 2004 r., II CK 448/03.

²¹ Kwestia, dokładnie od kiedy na Ziemiach Odzyskanych obowiązuje dekret z 1944 r., budzi kontrowersje. Por. uchwała SN w składzie siedmiu sędziów z 21 maja 1948 r., C. III 2150/47, OSN 1948, nr 3, poz. 60.

rzystywania nieruchomości na cele rolne i leśne, ma zastosowanie jedynie do podziału nieruchomości.

4. Wykładnia językowa art. 17b ust. 1 ustawy z 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa, uwzględniająca różnicę w sformułowaniu tego przepisu w porównaniu z art. 72 ust. 3 u.g.n., wyraźnie wskazuje, że o wysokości stawki procentowej opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości wchodzącej w skład Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa decyduje cel, na jaki wykorzystywana jest nieruchomość oddana w użytkowanie wieczyste. Zgodnie z potocznym, utrwalonym znaczeniem tych słów należy przez nie rozumieć takie używanie nieruchomości i korzystanie z niej, które odpowiada zamierzeniu co do wykorzystania nieruchomości albo przynajmniej prowadzi do jego realizacji.

Wyrok SN z 12 stycznia 2011 r.,
I CSK 98/10, OSNC ZD 2011, nr D, poz. 75

Przytoczone tezy SN odnoszą się do następującego stanu faktycznego: nieruchomość, będąca przedmiotem użytkowania wieczystego, należy do Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (ZWRSP). Jest nieruchomością niezabudowaną i niezagospodarowaną, położoną na obszarze, na którym brakowało infrastruktury technicznej i sieci uzbrojenia. Jest ugiem bądź odłogiem, porośniętym chwastami i młodymi drzewami, i od 8-10 lat nie jest wykorzystywana rolniczo. W rejestrze gruntów jest oznaczona jako grunt rolny. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego została przeznaczona pod zabudowę mieszkaniową i usługową. Na obszarze tym jest planowana inwestycja miasteczka wraz z kompleksem handlowym.

Powódka, której przedmiotem działalności jest zagospodarowanie, sprzedaż, kupno i wynajem nieruchomości oraz zarządzanie nimi na własny rachunek, prawo użytkowania tej nieruchomości nabyła w celu wybudowania na niej centrum handlowego. W 2001 r. co do części nieruchomości (o powierzchni 3050 m²) wydana została decyzja o warunkach zabudowy i zagospodarowania budynkami biurowymi z miejscami parkingowymi, a w 2003 r. decyzja o wyłączeniu jej części (o powierzchni 2458 m²) z produkcji rolnej. Spór między powódką a Agencją Nieruchomości Rolnej (ANR), działającą za Skarb Państwa będący właścicielem nieruchomości, sprowadzał się do rozstrzygnięcia, czy do ustalania opłaty rocznej winna być stosowana stawka jednoprocetowa, czy trzyprocetowa.

W art. 17b ust. 1 ustawy z 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa (tekst jedn.: Dz. U. 2007, Nr 231, poz. 1700 ze zm.; dalej jako: u.g.n.r.S.P.) stanowi się, że z zastrzeżeniem ust. 2, opłata roczna z tytułu użytkowania wieczystego wynosi w odniesieniu do nieruchomości Zasobu wykorzystywanych: 1) na cele obronności państwa, w tym ochrony przeciwpożarowej – 0,1%, 2) na cele rolne – 1%, 2a) na cele mieszkaniowe, na realizację urządzeń infrastruktury technicznej oraz innych celów publicznych – 1%, 3) na inne cele – 3% wartości nieruchomości

ści ustalonej w sposób określony w art. 30 ust. 1, z tym że wartość gruntu rolnego można ustalić w sposób określony w art. 30 ust. 2. Wymienione zastrzeżenie (ust. 2) odnosi się do Polskiej Akademii Nauk i innych instytucji badawczych. Natomiast art. 92 ust. 2 u.g.n. stanowi, że za nieruchomości wykorzystywane na cele rolne i leśne uznaje się nieruchomości wykazane w katastrze nieruchomości jako użytki rolne albo grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione, a także wchodzące w skład nieruchomości rolnych użytki kopalne, nieużytki i drogi, jeżeli nie ustalono dla nich warunków zabudowy i zagospodarowania terenu. Jak stanowi art. 224 u.g.n., przez kataster należy rozumieć ewidencję gruntów i budynków.

Podzielam powyższe tezy SN, aczkolwiek wymagają one pewnego komentarza. Nie powinno ulega wątpliwości, że przytoczony art. 92 ust. 2 u.g.n. nie powinien mieć zastosowania. W art. 92 u.g.n. wyznaczono zakres działania przepisów regulujących dopuszczalność podziału. Przepis ten odwołuje się w pierwszej kolejności do ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. One też są podstawowym kryterium oceny dopuszczalności podziału nieruchomości. Gdy planu nie ma, o dopuszczalności podziału rozstrzyga się na podstawie decyzji o warunkach zabudowy. A w przypadku gdy i takiej decyzji nie wydano, wymagania wynikające z przepisów szczególnych, odnoszące się do szeroko rozumianej gospodarki gruntami, stanowią podstawę do rozstrzygnięcia o dopuszczalności podziału nieruchomości. Nasuwa się zatem wniosek, że przepisy regulujące dopuszczalność podziału nieruchomości mają na względzie przede wszystkim przeznaczenie nieruchomości, aczkolwiek aktualny stan zagospodarowania nie może być również pomijany. Są to przepisy oddziałujące na zagospodarowanie przestrzenne i nie korespondują one z przepisami dotyczącymi ustalania wysokości opłat rocznych z tytułu użytkowania wieczystego.

Co do zasady o wysokości opłat rocznych z tytułu użytkowania wieczystego decyduje cel, na który oddano grunt w użytkowanie wieczyste (art. 72 ust. 3 u.g.n.). W art. 73 ust. 2 zd. 1 u.g.n. postanowiono, że jeżeli po oddaniu nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste nastąpi trwała zmiana sposobu korzystania z nieruchomości, powodująca zmianę celu, na który nieruchomość została oddana, stawkę procentową opłaty rocznej zmienia się stosownie do tego celu. Z opisu stanu faktycznego nie wiadomo, w jaki sposób powstało użytkowanie wieczyste przysługujące powodowi, czy z mocy prawa, czy też w drodze umowy. W konsekwencji nie wiadomo, czy został określony w umowie lub decyzji wojewody potwierdzającej nabycie użytkowania wieczystego cel użytkowania wieczystego. Ale gdyby został określony cel w umowie lub decyzji, to on powinien decydować w pierwszej kolejności o wysokości opłaty rocznej. Kryteria ustalania wysokości opłat rocznych z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości należącej do ZWRSP ustala art. 17b u.g.n.r.S.P., a nie przepisy u.g.n. Przepisy tej ostatniej ustawy wyznaczają jedynie tryb postępowania w sprawie zmiany wysokości opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości rolnej Skarbu Państwa (art. 17b ust. 2a u.g.n.r.S.P.).

Zbliżone stanowisko SN przyjął w sprawie zakończonej wyrokiem z 29 czerwca 2007 r. (I CSK 133/07, Legalis), rozpatrywanej na gruncie u.g.n. Chodziło wówczas

o przypadek, gdy przy oddaniu nieruchomości w użytkowanie wieczyste nie został określony cel ustanowienia tego prawa. Sąd przyjął wówczas, że stawkę procentową opłaty rocznej ustala się na podstawie celu wynikającego ze sposobu korzystania z nieruchomości. W innym wyroku SN przyjął, że o tym, czy nieruchomość gruntowa przeznaczona jest na działalność sportową lub działalność turystyczną w rozumieniu art. 72 ust. 4 pkt 4 i 4a u.g.n., decyduje faktyczny charakter tej działalności, a nie treść wpisów w odpowiednich rejestrach (np. w rejestrze organizatorów turystyki i pośredników turystycznych)²².

Roszczenie o zapłatę opłaty rocznej ustalonej z tytułu użytkowania wieczystego w związku z ustawową zmianą stawki procentowej za dany rok staje się wymagalne po ustawowym terminie, to jest po dniu 31 marca, jeżeli użytkownik wieczysty otrzymał zawiadomienie Prezesa Agencji Nieruchomości Rolnych do dnia 31 grudnia roku poprzedzającego (art. 2a ustawy z dnia 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa, jedn. tekst: Dz.U. z 2007 r. Nr 231, poz. 1700 ze zm.).

Wyrok SN z 11 sierpnia 2011 r.,
I CSK 607/10, OSNC 2012, nr 3, poz. 36

Wymowa przytoczonej tezy z uzasadnienia SN wychodzi poza ramy u.g.n.r.S.P. Dzieje się tak dlatego, że art. 17b ust. 2a u.g.n.r.S.P., w kwestii trybu zmiany wysokości opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości należących do ZWRSP odsyła, aczkolwiek nieudolnie, do art. 77-81 u.g.n. W art. 17b ust. 2a u.g.n.r.S.P. postanowiono bowiem, że o ustaleniu nowej albo zmianie dotychczasowej wysokości opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego, o której mowa w ust. 1, Prezes Agencji zawiadamia na piśmie użytkownika wieczystego oraz że do obu rodzajów zawiadomień stosuje się odpowiednio przepisy o gospodarce nieruchomościami, dotyczące postępowania w razie wypowiedzenia opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości gruntowej. Natomiast w myśl art. 79 ust. 5 u.g.n. ustalona na skutek prawomocnego orzeczenia kolegium lub w wyniku zawarcia przed kolegium ugody nowa wysokość opłaty rocznej obowiązuje, począwszy od dnia 1 stycznia roku następującego po roku, w którym wypowiedziano wysokość dotychczasowej opłaty.

Postanowienie to ma zastosowanie także wtedy, gdy w następstwie wniesienia sprzeciwu od orzeczenia kolegium sprawę rozstrzygnięto prawomocnym wyrokiem sądu lub zawarto ugodę sądową (art. 79 ust. 8 u.g.n.). Z kolei sposób wypowiedzenia określa art. 78 ust. 1 u.g.n. W pierwszych dwóch zdaniach postanowiono, że właściwy organ zamierzający zaktualizować opłatę roczną z tytułu użytkowania wieczystego

²² Zob. także wyrok SN z 27 czerwca 2007 r., II CSK 125/07, OSN 2008, nr B, poz. 42.

nieruchomości gruntowej powinien wypowiedzieć na piśmie wysokość dotychczasowej opłaty do 31 grudnia roku poprzedzającego, przesyłając równocześnie ofertę przyjęcia jej nowej wysokości, oraz że w wypowiedzeniu należy wskazać sposób obliczenia nowej wysokości opłaty i pouczyć użytkownika wieczystego o sposobie zakwestionowania wypowiedzenia.

Na tle tych przepisów wyżej przytoczona teza SN staje się bardziej zrozumiała. Jednakże jej pełną wymowę oddaje inne stwierdzenie zamieszczone w uzasadnieniu o treści: „Użytkownik wieczysty na skutek bezpodstawnego zakwestionowania zawiadomienia Prezesa Agencji wyłączałby stosowanie ustawy w zakresie opóźnienia spełnienia opłat w ustalonej prawidłowo wysokości na długi okres, ryzykując jedynie przegrany kosztami procesu, a brak przez niego poszanowania dla przepisów bezwzględnie obowiązujących byłby nagrodzony pokaźnym przysporzeniem w postaci zaoszczędzonych odsetek ustawowych, od których byłby zwolniony do wydania prawomocnego wyroku”.

Oznacza to, że SN uważa, iż ANR przysługuje również roszczenie o zapłatę odsetek za opóźnienie w zapłacie kwoty stanowiącej różnicę między podwyższoną (zaktualizowaną) opłatą roczną a wysokością tej opłaty sprzed podwyższenia, liczonych od dnia wymagalności podwyższonej opłaty za każdy rok, a nie od dnia uprawomocnienia się orzeczenia samorządowego kolegium odwoławczego lub sądu. Inne zapatrywanie SN wyraził w uchwale z 23 czerwca 2005 r. (III CZP 37/05, OSN 2006, nr 5, poz. 82). Sąd zajął wówczas stanowisko, że ustalona przez sąd opłata roczna z tytułu użytkowania wieczystego staje się wymagalna, w części przewyższającej opłatę dotychczasową, po uprawomocnieniu się wyroku²³. Z uzasadnienia wspomnianego orzeczenia SN wynika, że podwyższone opłaty roczne wiążą od 1 stycznia kolejnego roku następującego po roku, w którym złożono pisemne wypowiedzenie wcześniejszej opłaty rocznej, ale nie można żądać odsetek za ich opóźnienie, gdyż stają się one wymagalne dopiero następnego dnia po uprawomocnieniu się orzeczenia.

Darowizna gospodarstwa rolnego a zachówek

Ustawodawca, poza wskazanymi wyjątkami, nie zdecydował się na uzależnienie doliczania wartości świadczeń na podstawie umów darowizn do substratu zachowku od ich przedmiotu. Bez względu na to, czy przedmiotem darowizny jest nieruchomość, czy ruchomość, gospodarstwo rolne, czy przedsiębiorstwo,

²³ Por. wyrok SN z 26 października 2005 r., V CK 276/05, Legalis; wyrok SN z 21 marca 2006 r., V CSK 147/05, Legalis. Stanowisko SN podziela R. Trzaskowski, *Wymagalność opłaty rocznej za użytkowanie wieczyste ustalonej przez samorządowe kolegium odwoławcze albo sąd*, „Palestra” 2006, nr 3-4, s. 227. Por także Z. Truskiewicz, *Wymagalność opłat z tytułu użytkowania wieczystego w świetle ustawy z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce gruntami*, „Causus” 2000, nr 17, s. 29 i 30.

wartość darowizny podlega zaliczeniu na substrat zachowku. Ponadto, ustawodawca nie uzależnił także kwestii doliczania darowizn do substratu zachowku od celu, w jakim darowizna została dokonana. Nie ma znaczenia, czy darczyńca chciał w ten sposób uregulować sprawy majątkowe, czy uzyskać uprawnienie do renty bądź emerytury. Istotne jest, że zdecydował się na zawarcie umowy darowizny w kształcie przewidzianym w kodeksie cywilnym.

Postanowienie SN z 30 marca 2011 r.,
III CZP 136/10, „Biuletyn SN” 2011, nr 3

Istota rozpatrywanej sprawy sprowadzała się do rozstrzygnięcia, czy umowa, nazwana darowizną gospodarstwa rolnego, która została zawarta 23 marca 1995 r. między spadkodawczynią a pozwanym o zapłatę z tytułu zachowku w związku z ubieganiem się przez spadkodawczynię o świadczenia emerytalne, jest umową darowizny czy też umową przekazania gospodarstwa rolnego. Jak wiadomo, instytucja zachowku gwarantuje najbliższemu spadkodawcy, wymienionym w art. 991 § 1 k.c., oznacza korzyść w majątku spadkodawcy, nawet gdyby się jej sprzeciwił. W związku z tym przepisy o zachowku nakazują w rozliczeniach z tytułu zachowku uwzględniać darowizny dokonane za życia przez spadkodawcę. Nasuwa się wówczas pytanie, czy umowa, którą zakwalifikuje się jako umowę nieodpłatnego przekazania gospodarstwa rolnego, będzie miała wpływ na ustalenie zachowku, czy też nie. Zagadnienie nie jest nowe. Było już przedmiotem zainteresowania ze strony doktryny. Również SN wypowiedział się co do wpływu umowy przekazania gospodarstwa rolnego na uprawnienia z zachowku²⁴.

Jednakże w rozpatrywanej sprawie SN nie odniósł się do opisanego wyżej zagadnienia, gdyż odmówił podjęcia uchwały ze względu na brak precyzji w sformułowaniu zagadnienia prawnego budzącego poważne wątpliwości prawne. W uzasadnieniu swojej odmowy SN zawarł między innymi wyżej przytoczoną tezę. Sprowadza się ona do stwierdzenia, że sam fakt dokonania darowizny, bez względu na motywy

²⁴ W uchwale z 10 lutego 1991 r. (III CZP 4/91, OSNC 1991/8-9/103) SN przyjął, że wartość gospodarstwa rolnego przekazanego następcy na podstawie art. 51 ust. 1 ustawy z 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym i innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin (Dz. U. Nr 32, poz. 140) nie uwzględnia się przy ustalaniu zachowku. W uchwale w składzie siedmiu sędziów z 25 listopada 2005 r. (III CZP 59/05, OSNC 2006, nr 5, poz. 79) SN wyraził stanowisko, że gospodarstwo rolne, przekazane na podstawie ustawy z 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz o innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin (Dz. U. Nr 32, poz. 140) następcy pozostającemu w ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej, należy do majątku wspólnego, a w uchwale z 16 lipca 1980 r. (III CZP 44/80, OSN 1981, nr 2-3, poz. 24), że do tej umowy nie mają zastosowania przepisy o odwołaniu darowizny. Por. także postanowienie SN z 4 października 2001 r., I CKN 402/00, OSNC 2002, nr 6, poz. 79. Umowę przekazania gospodarstwa rolnego w rozumieniu ustawy z 1977 r. jako darowiznę SN potraktował w sprawie zakończonej postanowieniem z 15 czerwca 1999 r., III CKN 269/98, OSN 2000, nr 2, poz. 36.

i okoliczności, obliguje do jej uwzględniania w rozliczeniach spadkowych. Jeżeli chodzi o rozpatrywany przypadek, to trzeba mieć na uwadze, że wyżej wspomniana umowa została zawarta po wejściu w życie ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (tekst jedn.: Dz. U. 1993, Nr 71, poz. 342 ze zm.). W ustawie tej, w przeciwieństwie do wcześniejszych ustaw regulujących rolnicze świadczenia emerytalno-rentowe, nie przewidziano szczególnej umowy, zwanej umową przekazania gospodarstwa rolnego.

Ustawa z 1990 r. stanowi jedynie o zaprzestaniu prowadzenia działalności rolniczej. W myśl definicji zamieszczonej w art. 24 ust. 4 ustawy, zaprzestanie to sytuacja (stan faktyczny), w której rolnik – co do zasady – nie jest właścicielem i posiadaczem gospodarstwa rolnego. Jednakże ustawodawca nie interesuje się już tym, w jaki sposób rolnik wyzbędzie się własności i posiadania gospodarstwa rolnego. W rachubę wchodzi wszelkie typowe i nietypowe umowy zobowiązujące do przeniesienia gospodarstwa rolnego. Jedną z nich jest umowa darowizny. Nie jest nią jednak umowa przekazania gospodarstwa rolnego, ponieważ takiej umowy ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników nie przewiduje. Oznacza to, że umowę nieodpłatnego przekazania gospodarstwa rolnego zawartą przez spadkodawczynię i pozwanego 23 marca 1995 r. należy kwalifikować jako umowę darowizny, a w konsekwencji uwzględnić wartość gospodarstwa rolnego przy ustalaniu zachowku.

Wykonanie prawa pierwokupu przez Agencję Nieruchomości Rolnych

Zamiar wystąpienia do Sądu Najwyższego z pytaniem prawnym w trybie art. 390 k.p.c. nie zwalnia sądu drugiej instancji od obowiązku uprzedniego wstępnego rozważenia podniesionych w apelacji zarzutów, w kierunku wykazania, że rozstrzygnięcie przedstawionego przez Sąd drugiej instancji zagadnienia jest konieczne dla rozstrzygnięcia sprawy. Jeżeli sąd pytający tego nie dokona, to Sąd Najwyższy, aby odpowiedzieć na postawione pytanie, musiałby sam rozważyć trafność tego typu zarzutów (tj. mających wstępne znaczenie dla oceny celowości pytania prawnego), co nie mieści się w jego roli określonej w art. 390 k.p.c.

Postanowienie SN z 30 marca 2011 r.,
III CZP 1/11, Lex, nr 795792

Teza wprawdzie dotyczy zagadnienie proceduralnego, ale istota sprawy sprowadzała się do ustalenia nieważności oświadczenia ANR o wykonaniu prawa pierwokupu. Stan faktyczny był następujący: 24 stycznia 2006 r. umową zawartą w formie aktu notarialnego Ryszard N. imieniem własnym oraz żony Danuty N. oraz syndyk masy upadłości spółki z o.o. „M.” rozwiązali warunkową umowę sprzedaży nieruchomości rolnych z 15 grudnia 2005 r., powołując się na błąd powodów co do treści złożonych przez nich w § 5 umowy oświadczeń o niespełnieniu warunków nabycia określonych

w ustawie o kształtowaniu ustroju rolnego nieruchomości rolnych. Jednocześnie strony zawarły przedwstępną umowę sprzedaży tych samych nieruchomości za cenę 1 000 000 zł. W umowie tej strony oświadczyły, że tylko część nieruchomości może być wykorzystana na produkcję wytwórczą w rolnictwie, zgodnie z aktualnym miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego, oraz że zawarcie przyrzeczonej umowy sprzedaży nastąpi najpóźniej do 25 marca 2006 r.

Pozwem z 18 lipca 2008 r. powodowie wnieśli o nakazanie ANR, aby wydała im nieruchomości rolne o łącznej powierzchni 28,0231 ha położone w oznaczonej gminie oraz o zasądzenie wartości pożytków uzyskanych z nieruchomości przez pozwaną. Prawomocnym wyrokiem sądu okręgowego z 20 stycznia 2009 r. powództwo to zostało oddalone. Jednakże wcześniej postanowieniem z 12 lutego 2007 r. sąd rejonowy zakończył postępowanie upadłościowe spółki z o.o. „M.” i z dniem 1 czerwca 2007 r. prawomocnie wykreślono spółkę z rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego. Sąd podniósł, że powodowie nie wykazali też, jakoby Agencji nie przysługiwało prawo pierwokupu przedmiotowych nieruchomości ze względu na to, że nabycie nastąpiło na powiększenie gospodarstwa rodzinnego powodów w warunkach określonych w art. 3 ust. 7 u.k.u.r., skoro powodowie osobiście nie prowadzili wcześniej gospodarstwa rolnego. Sąd Najwyższy wskazał także, że powództwo jest niezasadnione, albowiem nieruchomość nawet częściowo przeznaczona na cele rolne podlega prawu pierwokupu Agencji unormowanemu w art. 3 ust. 4 u.k.u.r.

Uzgodnienie treści księgi wieczystej nieruchomości nabytej przez gminę

W sprawie o uzgodnienie stanu prawnego nieruchomości ujawnionego w księdze wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym brak decyzji wojewody wydanej na podstawie art. 13 ust. 4 ustawy z dnia 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa (jedn. tekst: Dz.U. z 2007 r. Nr 231, poz. 1700) wyłącza możliwość ustalania przez sąd faktu przejścia z mocy prawa na rzecz gminy własności nieruchomości rolnej na podstawie art. 13 ust. 2 tej ustawy.

Uchwała SN z 8 września 2011 r.,
III CZP 42/11, OSNC 2012, nr 2, poz. 17

Teza wprawdzie dotyczy nieruchomości rolnej, ale jej wymowa jest o wiele szersza. Zgodnie z art. 13 ust. 2 u.g.n.r.S.P. nieruchomości rolne nieprzekazane do Zasobu ostatecznymi decyzjami, o których mowa w art. 16 ust. 3 ustawy, lub nieprzekazane Agencji ostatecznymi decyzjami, o których mowa w art. 17 ust. 1 ustawy, w terminie określonym w ust. 1 (tj. do 30 czerwca 2000 r.), stają się z mocy prawa własnością gmin, na terenie których są położone. Przejęcie przez Agencję praw i obowiązków wynikających z wykonania prawa własności w stosunku do mienia, o którym mowa

w art. 1 i 2, nastąpi nie później niż do 30 czerwca 2000 r. W myśl art. 13 ust. 4 u.g.n.r.S.P. fakt nabycia własności przez gminę stwierdza właściwy wojewoda. W rozpatrywanej sprawie właściwa gmina żądała uzgodnienia księgi wieczystej, powołując się na fakt nabycia własności nieruchomości z mocy prawa na podstawie art. 13 ust. 2 u.g.n.r.S.P. Sąd Najwyższy słusznie uznał, że uzgodnienie w ramach postępowania cywilnego o uzgodnienie treści księgi wieczystego, o którym mowa w art. 10 ustawy z 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn.: Dz. U. 2001, Nr 124, poz. 1361 ze zm.), nie jest możliwe, skoro kompetencje w tym zakresie została przyznana przez ustawodawcę w art. 13 ust. 4 u.g.n.r.S.P. właściwemu wojewodzie²⁵.

Wpis hipoteki przymusowej na rzecz Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

Postanowienie SN z 20 maja 2011 r., III CZP 18/11, OSNC 2012, nr 2, poz. 22

W sprawie zakończonej wyżej wymienionym postanowieniem SN odmówił podjęcia uchwały w celu rozpatrzenia zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Poznaniu postanowieniem z 22 lutego 2011 r., sprowadzającego się do pytania: „Na czyją rzecz powinien nastąpić wpis do księgi wieczystej hipoteki przymusowej, zabezpieczającej wierzytelności (należności) z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne rolników – art. 26 ust. 3 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jedn. tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 ze zm.) w związku z art. 52 ust. 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jedn. tekst: Dz.U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291 ze zm.)?”.

Jednakże w uzasadnieniu SN stwierdził między innymi, że „wierzycielem należności z tytułu nieopłaconych w terminie składek na każdego rodzaju ubezpieczenie społeczne rolników przewidziane w art. 1 ust. 2 u.u.s.r. jest Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. Egzekucję należności z tego tytułu prowadzi się w trybie postępowania egzekucyjnego w administracji (art. 51 u.u.s.r.), na podstawie decyzji wydanej przez Prezesa Kasy (art. 36 ust. 1, 2 u.u.s.r.), która stanowi też podstawę wpisu hipoteki do księgi wieczystej. Zgodnie z art. 6262 § 5 k.p.c., legitymowany do złożenia wniosku o wpis takiej hipoteki jest wierzyciel, a więc Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego”. Nadto SN dodał, że „Wniosek o wpis na rzecz Skarbu Państwa – Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego hipoteki przymusowej kaucyjnej zabezpieczającej nieopłacone w terminie składki na ubezpieczenie społeczne

---

²⁵ W uchwale w składzie siedmiu sędziów z 9 października 2007 r., III CZP 46/07, 2008, nr 3, poz. 30, SN uznał, że w sprawie o uzgodnienie stanu prawnego nieruchomości jest związany tzw. decyzją komunalizacyjną. Por. także wyrok SN z 28 czerwca 2000 r., IV CKN 71/00, Legalis.

rolników powinien zatem złożyć Skarb Państwa reprezentowany przez Prezesa Kasy”. W pełni należy podzielić przytoczone zapatrywania SN.

Ubezpieczenie społeczne rolników

Rolnik (domownik rolnika) nie podlega ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu w okresie pobierania świadczenia o charakterze rentowym z instytucji zagranicznej (art. 16 ust. 3 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, jednolity tekst: Dz.U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291 ze zm.).

Wyrok SN z 21 maja 2009 r.,
II UK 371/08, OSNP 2011, nr 1-2, poz. 21

Jak wiadomo, zgodnie z art. 19 ust. 2 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (tekst jedn.: Dz. U. 2008, Nr 50, poz. 291 ze zm.) emerytura rolnicza przysługuje ubezpieczonemu rolnikowi, który ukończył 60 lat (w przypadku mężczyzny), podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu przez okres co najmniej 120 kwartałów i zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej. W rozpatrywanej sprawie rolnik wykazał jedynie 117 kwartałów podlegania ubezpieczeniu. Natomiast spór sprowadzał się do kwestii, czy można uznać za okresy podlegania temu ubezpieczeniu wskazywanych przez wnioskodawcę okresów podlegania ubezpieczeniu rentowemu robotników i pracowników umysłowych w Niemczech, jak również okresu, w którym ubezpieczony pobierał rentę z tytułu niezdolności do pracy przyznaną przez niemiecki organ rentowy. Sąd Najwyższy zauważył, że w myśl art. 16 ust. 1 pkt 2 ustawy – ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu podlega z mocy ustawy domownik rolnika, którego gospodarstwo obejmuje obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego lub dział specjalny, z tym że przepisu tego nie stosuje się jednak do osoby, która podlega innemu ubezpieczeniu społecznemu lub ma ustalone prawo do emerytury lub renty, lub ma ustalone prawo do świadczeń z ubezpieczeń społecznych (art. 16 ust. 3 ustawy).

Oznacza to, że osoba, która między innymi ma ustalone prawo do emerytury lub renty, nie podlega ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu do chwili ustania tego prawa. W art. 6 pkt 10c ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników wyjaśniono, że ilekroć w ustawie jest mowa o ustalonym prawie do emerytury lub renty, rozumie się przez to pojęcie między innymi świadczenia o charakterze rentowym z instytucji zagranicznej. Dlatego SN stwierdził, że w obowiązującym stanie prawnym nie budzi wątpliwości, iż w okresie pobierania renty wypłacanej przez niemiecki organ ubezpieczeniowy skarżący nie podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu rolników, co wyklucza możliwość zaliczenia tego okresu do wymaganego ustawą okresu do nabycia uprawnień do wcześniejszej emerytury rolniczej.

Zasada bezpośredniego działania nowego prawa wprowadzonego ustawą z dnia 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 91, poz. 873 ze zm.), w zakresie dotyczącym możliwości objęcia ubezpieczeniem emerytalno-rentowym osoby pobierającej rolniczą rentę okresową w zamian za zaliczenie okresu pobierania takiej renty do okresów ubezpieczenia, doznaje ograniczenia, gdy uniemożliwia ubezpieczonemu spełnienie warunków uprawniających do renty rolniczej w przypadku powstania ponownie całkowitej niezdolności do pracy.

Wyrok SN z 10 listopada 2010 r.,
III UK 5/10, OSNP 2012, nr 3-4, poz. 43

Wnioskodawczyni 31 grudnia 2008 r. wystąpiła z wnioskiem o przyznanie prawa do renty rodzinnej po zmarłym ojcu. W myśl art. 29 ust. 1 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (tekst jedn.: Dz. U. 2008, Nr 50, poz. 291 ze zm.) renta rodzinna przysługuje członkowi rodziny między innymi wówczas, gdy ubezpieczony w chwili śmierci spełniał warunki do uzyskania emerytury rolniczej lub renty rolniczej z tytułu niezdolności do pracy. Jednakże sąd okręgowy podzielił zapatrywanie organu rentowego, że wnioskodawczyni prawo do renty rodzinnej nie przysługuje.

Sąd podniósł, że ojciec wnioskodawczyni wprawdzie zmarł w okresie podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników, jednakże nie spełnił warunku podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu przez wymagany okres, legitymował się bowiem w ostatnim dziesięcioleciu przed zgonem okresem 18 kwartałów takiego ubezpieczenia wobec wymaganych (w rozpatrywanym przypadku) dwudziestu lat. Istota sprawy sprowadzała się zatem do tego, że art. 20 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników w treści obowiązującej do 1 maja 2004 r.²⁶ zezwalał na doliczanie do okresów ubezpieczenia między innymi okresu pobierania renty inwalidzkiej rolniczej jako renty okresowej, jednak nie dłużej niż 2 lata. Obowiązujący w chwili rozpatrywania sprawy art. 20 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników takiej możliwości już nie zawierał.

Sąd Najwyższy, powołując się na liczne orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego²⁷, odwołał się do zasady, że ustawodawca może ingerować w oczekiwania, które

²⁶ Zmieniony ustawą z 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz. U. Nr 91, poz. 873 ze zm.

²⁷ Por. orzeczenie TK z 11 lutego 1992 r., K 14/91, OTK 1992, cz. I, s. 128; wyroki TK: z 23 listopada 1998 r., SK 7/98, OTK ZU 1998, nr 7, poz. 114; z 28 kwietnia 1999 r., K 3/99, OTK ZU 1999, nr 4, poz. 73; z 22 czerwca 1999 r., K 5/99, OTK ZU 1999, nr 5, poz. 100; z 4 stycznia 2000 r., K 18/99, OTK ZU 2000, nr 1, poz. 1; z 13 marca 2000 r., K 1/99, OTK ZU 2000, nr 2, poz. 59; z 8 maja 2000 r., SK 22/99, OTK ZU 2000, nr 4, poz. 107; z 6 lutego 2002 r., SK 11/01, OTK ZU 2002, nr 1/A, poz. 2; z 9 czerwca 2003 r., SK 12/03, OTK-A 2003, nr 6, poz. 51; z 11 grudnia 2006 r., SK 15/06, OTK ZU 2006, nr 11/A, poz. 170.

nie mają charakteru ekspektatyw, ale pod warunkiem, że nie naruszy to istoty prawa do zabezpieczenia społecznego, którą jest zagwarantowanie osobom uprawnionym świadczeń odpowiadających minimum życiowemu, tak aby umożliwić im zaspokojenie podstawowych potrzeb. Przyjęcie, że wobec braku przepisów przejściowych w ustawie z 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, ustawa ta znajduje bezpośrednie zastosowanie również wobec osób, które pobierały rentę rolniczą okresową w poprzednim stanie prawnym, a stały się ponownie całkowicie niezdolne do pracy już po wejściu w życie nowych przepisów, prowadzić może do takich sytuacji, jak zaistniała w niniejszej sprawie, to znaczy pozbawiać rolnika całkowicie niezdolnego do pracy możliwości spełnienia warunków uprawniających do renty rolniczej. Dlatego też SN uznał, że zmieniony w 2004 r. art. 20 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, mniej korzystny dla wnioskodawczyni, nie może być w pełni stosowany, mimo iż wniosek o przyznanie renty rodzinnej został złożony po zmianie tego przepisu.

3. Wyrok Sądu Najwyższego z 26 stycznia 2011 r., I UK 229/10, OSNP 2012, nr 5-6, poz. 74

Wykonywanie umowy zlecenia przez rolnika prowadzącego dodatkową pozarolniczą działalność gospodarczą i uprawnionego do dalszego korzystania z ubezpieczenia społecznego rolników na podstawie art. 5a ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291 ze zm.), powoduje wyłączenie go z ubezpieczenia społecznego rolników, gdy umowa zlecenia nie jest objęta zakresem prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej.

Wyrok SN z 26 stycznia 2011 r.,
I UK 229/10, OSNP 2012, nr 5-6, poz. 74

Rolnik podlegał obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu rolników od 1 września 1996 r. Jednocześnie od 4 stycznia 1999 r. prowadził on pozarolniczą działalność gospodarczą w zakresie usług płytkarskich i ogólnobudowlanych, a od 7 lipca 2000 r. do 19 września 2004 r. posiadał wypożyczalnię naczyń kuchennych. W dniu 1 grudnia 2003 r. wnioskodawca zawarł z urzędem gminy umowę zlecenia na okres od 1 grudnia 2004 r. do 31 stycznia 2005 r., w ramach której miał pracować na placu targowym dwa dni w tygodniu, za wynagrodzeniem w oznaczonej wysokości. Urząd gminy zgłosił rolnika do ubezpieczenia społecznego z tytułu powyższej umowy zlecenia. W dniu 25 maja 2009 r. została wydana zaskarżona decyzja o ustaniu rolniczego ubezpieczenia społecznego wnioskodawcy w okresie od 1 stycznia 2004 r. do

19 września 2004 r. Natomiast w związku z zaprzestaniem wykonywania działalności gospodarczej od 20 września 2004 r. wnioskodawca został ponownie objęty ubezpieczeniem społecznym rolników.

Zdaniem SN kluczową kwestią jest rozstrzygnięcie, czy wykonywanie czynności na podstawie umowy zlecenia stanowiło podstawę do wyłączenia z ubezpieczenia społecznego rolników na podstawie reguł z art. 7 ust. 1 i art. 16 ust. 3 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (tekst jedn.: Dz. U. 2008, Nr 50, poz. 291 ze zm.), czy w sprawie winien mieć zastosowanie art. 5a tej ustawy, w brzmieniu obowiązującym do 1 maja 2004 r. Przepis ten wprowadził wyjątek od ogólnych zasad, polegający na tym, że rolnik prowadzący jednocześnie pozarolniczą działalność gospodarczą i podejmujący czynności na podstawie umowy zlecenia podlegał nadal ubezpieczeniu rolniczemu. Sąd przypomniał swoje wcześniej wyrażone stanowiska. W tej kwestii w judykaturze SN wystąpiły dwa stanowiska, uwidocznione przy rozpatrywaniu spraw zakończonych wyrokiem z 17 lipca 2008 r. (II UK 348/08) oraz z 3 września 2009 r. (III UK 29/09).

W pierwszym z powołanych orzeczeń Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że wykonywanie czynności na podstawie umowy zlecenia nie stanowi podstawy do wyłączenia z ubezpieczenia społecznego rolników na podstawie art. 5a ust. 1 pkt 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Natomiast w pozostałych orzeczeniach SN zaprezentował pogląd, że rolnik, który wybrał ubezpieczenie społeczne rolników na podstawie art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników i w trakcie tego ubezpieczenia podejmuje pracę na podstawie umowy zlecenia (lub agencyjnej), nie może pozostać w ubezpieczeniu rolniczym i podlega wyłączeniu z tego ubezpieczenia na podstawie art. 7 ust. 1 i art. 16 ust. 3 tej ustawy.

W rozpatrywanej sprawie SN zauważył, że *ratio legis* pominięcia umowy zlecenia w art. 5a ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, umożliwiającym pozostanie w ubezpieczeniu rolniczym podejmującym pozarolniczą działalność gospodarczą rolnikom, którzy nie są pracownikami albo osobami pozostającymi w stosunku służbowym i niemającymi ustalonego prawa do emerytury i renty, wynika z możliwości zawierania umów zlecenia w ramach prowadzonej działalności gospodarczej. Jeżeli wykonywane umowy zlecenia mieszczą się w zakresie i przedmiocie prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej, to nie stanowią odrębnego tytułu ubezpieczenia społecznego (podobnie: wyrok SN z 11 sierpnia 2009 r., III UK 27/09, Lex, nr 533671).

1. Przywrócenie terminu do złożenia przez rolnika prowadzącego pozarolniczą działalność gospodarczą zaświadczenia właściwego urzędu skarbowego o kwocie należnego podatku dochodowego od przychodów z tej działalności za poprzedni rok (art. 5a ust. 7 w związku z ust. 4 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, jednolity tekst: Dz.U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291 ze zm.) należy do spraw o podleganie ubezpieczeniu w rozumieniu art. 16 ust. 1 pkt 1 tej ustawy.

2. „Zdarzenie losowe” w rozumieniu art. 5a ust. 7 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oznacza spowodowane zarówno działaniem sił przyrody, jak i działaniem innego człowieka, zdarzenie nieprzewidywalne, niemożliwe do uniknięcia i niezależne od woli osoby wywodzącej z niego skutki prawne.

Wyrok SN z 10 czerwca 2010 r.,
I UK 49/10, OSNP 2011, nr 23-24, poz. 304

W myśl art. 5a ust. 1 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (tekst jedn.: Dz. U. 2008, Nr 50, poz. 291 ze zm.) rolnik lub domownik, który podlegając ubezpieczeniu w pełnym zakresie z mocy ustawy nieprzerwanie przez co najmniej 3 lata, rozpocznie prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej lub rozpocznie współpracę przy prowadzeniu tej działalności, podlega nadal temu ubezpieczeniu w okresie prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej lub współpracy przy prowadzeniu tej działalności, jeżeli spełnia jednocześnie warunki określone w tym przepisie. Jednym z warunków podlegania ubezpieczeniu rolniczemu jest, by kwota należnego podatku dochodowego za poprzedni rok podatkowy od przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej nie przekraczała 2528 zł. W związku z tym art. 5a ust. 4 ustawy nakłada na rolnika obowiązek składania w KRUS do dnia 31 maja każdego roku podatkowego zaświadczenia albo oświadczenia rolnika, że kwota ta nie została przekroczona.

W rozpatrywanej sprawie rolnik złożył zaświadczenie dopiero 26 czerwca 2009 r., niezwłocznie po otrzymaniu zaskarżonej decyzji organu rentowego o ustaniu ubezpieczenia społecznego i nie podał żadnej okoliczności, która usprawiedliwiałaby zaistniałe opóźnienie. Art. 5a ust. 7 ustawy daje podstawę do przywrócenia na wniosek zainteresowanego rolnika lub domownika, jeżeli ten rolnik lub domownik udowodni, że niezachowanie terminu nastąpiło wskutek zdarzeń losowych. W rozważaniach dotyczących pojęcia „zdarzenie losowe” SN odwołał się między innymi do uzasadnienia uchwały SN w składzie siedmiu sędziów z 12 października 1995 r. (III AZP 19/95, OSNP 1996, nr 10, poz. 133). Sąd przyjął wówczas, że zdarzeniami losowymi nazwać można wszystkie takie zdarzenia, które są zależne od losu, nieprzewidywalne, niemożliwe do uniknięcia nawet przy zachowaniu należytej staranności o swoje sprawy. Jednakże SN dodał, że prosta wykładnia językowa prowadzi do wniosku, że rozumienie zwrotu „zdarzenie losowe” nie może być ograniczone do przypadków siły wyższej oraz do klęsk i innych wydarzeń spowodowanych działaniem żywiołów lub sił przyrody. Działania człowieka też mogą być uznane za zdarzenia losowe dla innego człowieka, z tym że dla samego działającego zdarzenie to nie może mieć prawnych skutków zdarzenia losowego.

Dlatego SN rozpatrujący sprawę rozstrzygniętą komentowanym orzeczeniem stwierdził, że zdarzenie losowe jest pojęciem szerszym od siły wyższej i oznacza spowodowane zarówno działaniem sił przyrody, jak i działaniem innego człowieka zdarzenie nieprzewidywalne, niemożliwe do uniknięcia i niezależne od woli osoby

wywodzącej z niego skutki prawne. Mimo takiej wykładni SN przyjął, że niezapoznanie się adresata z kierowanymi do niego informacjami i bierne oczekiwanie na ponowne ponaglenie do złożenia wymaganego dokumentu nie jest okolicznością mieszczącą się w podanym wyżej rozumieniu zdarzenia losowego, jako zdarzenia nieoczekiwanego, niemożliwego do uniknięcia i niezależnego od zainteresowanego, a uzasadniającego przywrócenia uchybionego terminu.

Warunek niepozostawania przez rolnika w stosunku pracy (służbowym) z art. 5a (obecnie art. 5a ust. 1 pkt 3) ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291 ze zm.) nie oznacza, że ubezpieczenia społeczne rolników nie wyłączała inna jego działalność, z którą ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 ze zm.) wiązała obowiązek podlegania obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym (np. zlecenie – art. 6 ust. 1 pkt 4 tej ustawy).

Wyrok SN z 3 września 2009 r.,
III UK 29/09, OSNP 2011, nr 9-10, poz. 129

Jest to kolejna sprawa, w której istota sporu sprowadzała się do zakresu działania ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Prezes KRUS wydał decyzję stwierdzającą ustanie ubezpieczenia społecznego rolników z tej przyczyny, że ubezpieczona zawarła umowę zlecenia, w ramach której jako zleceniobiorczyni prowadziła szkolenie fryzjerskie w swym zakładzie. Sąd okręgowy przyjął, że możliwość pozostawania w ubezpieczeniu społecznym rolników dotyczy tylko rolników prowadzących działalność gospodarczą (art. 5a ustawy), ale zlecenie nie było wykonywane w ramach działalności gospodarczej. W konsekwencji podlegało ono ubezpieczeniu powszechnemu na podstawie art. 6 ust. 1 ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jedn.: Dz. U. 2009, Nr 205, poz. 1585 ze zm.) i wyłączało ubezpieczenie społeczne rolników.

Sąd apelacyjny, odwołując się do art. 5 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych i do art. 7 ust. 1 i art. 16 ust. 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, przypomniał zasadę, że rolnik zatrudniony na podstawie umowy zlecenia nie ma możliwości wyboru systemu ubezpieczenia tak jak prowadzący działalność gospodarczą i podlega ubezpieczeniom społecznym na podstawie ogólnego systemu ubezpieczeniowego. Sąd Najwyższy podzielił to stanowisko, stwierdzając między innymi, że kluczowe znaczenie ma odpowiedź na pytanie, czy rolnik z tytułu wykonywania umowy zlecenia podlega ubezpieczeniom społecznym na podstawie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Wykonywanie zlecenia stanowi – zdaniem SN – samodzielny podstawę podlegania ubezpieczeniom społecznym (art. 6 ust. 1 pkt 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych).

Jeżeli zatem powstaje inny tytuł podlegania ubezpieczeniom społecznym w systemie powszechnym – w tym przypadku z racji wykonywania zlecenia – to ma on pierwszeństwo przed ubezpieczeniem społecznym rolników. Sąd Najwyższy przypomniał, że jedyny wyjątek przewidujący pierwszeństwo dla ubezpieczenia społecznego rolników, a ściślej: możliwość pozostania w tym ubezpieczeniu, przewidziany jest dla działalności gospodarczej (art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników). Inne tytuły powszechnego ubezpieczenia społecznego wykluczają stosowanie tego rozwiązania.

Przy ustalaniu podstawy wymiaru emerytury nie uwzględnia się lat kalendarzowych, w których ubezpieczony podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników (art. 15 ust. 6 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.).

Wyrok SN z 9 lutego 2010 r.,
I UK 274/09, OSNP 2011, nr 15-16, poz. 213

W rozpatrywanej sprawie chodziło o ustalenie wysokości emerytury pracowniczek. Stanowiska sądu okręgowego i apelacyjnego nie były zbieżne. W uzasadnieniu SN szczególnie rozważył wpływ na ustalanie świadczeń emerytalnych podlegania ubezpieczeniu w latach, w których ustalanie podstawy wymiaru składki emerytalnej nie było możliwe. W przypadkach gdy podstawy wymiaru nie da się ustalić zgodnie z zasadami określonymi w ustawie o emeryturach i rentach z FUS, również emerytura, przyznana z uwzględnieniem okresów pracy w gospodarstwie rolnym, na podstawie art. 10 ustawy o emeryturach i rentach z FUS obliczana jest wyłącznie na podstawie art. 23 tej ustawy. Wtedy – jak dodaje SN – w istocie okresy pracy w gospodarstwie rolnym pozostają bez wpływu na wysokość świadczenia, ale wynika to z istoty tego przepisu, który z zasady łączy związek między wysokością emerytury a wypracowanym stażem emerytalnym i stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 15 i następných ustawy o emeryturach i rentach z FUS – określających zasady ustalania podstawy wymiaru emerytury.

Decyzja o podleganiu ubezpieczeniu społecznemu rolników, wydana wskutek błędnej oceny znanych organowi rentowemu faktów, nie może być zmieniona z mocą wsteczną na podstawie art. 83a ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 ze zm.).

Wyrok SN z 23 lutego 2010 r.,
II UK 187/09, OSNP 2011, nr 15-16, poz. 216

W rozpatrywanej sprawie Prezes KRUS wydał decyzję o ustaniu ubezpieczenia społecznego rolników z powodu niespełniania warunku 1 roku pozostawania w ubezpieczeniu rolniczym (art. 5a ustawy z 29 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników tekst jedn.: Dz. U. 1998, Nr 7, poz. 25 ze zm.), poza tym w decyzji stwierdzono ustanie podlegania ubezpieczeniu rolniczemu z mocą wsteczną, a w istocie od chwili wydania złożenia wniosku o objęcie tym ubezpieczeniem. W ten sposób organ rentowy potwierdził, że jego wcześniejsza decyzja o podleganiu ubezpieczeniu rentowemu była błędna. Adresatka decyzji wniosła odwołanie, powołując się w nim na fakt, że w chwili składania wniosku do KRUS nie została poinformowana o jakichkolwiek przeszkodach w objęciu jej ubezpieczeniem społecznym rolników.

Sąd Najwyższy uznał, że zasadnicze znaczenie w sprawie ma rozstrzygnięcie o tym, czy organ rentowy był uprawniony do zmiany swojej decyzji o podleganiu ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocą wsteczną. W sprawie, jak podniósł SN, nie było sporne, że wnioskodawczyni nie spełniała warunków do objęcia ubezpieczeniem społecznym rolników. Decyzja Prezesa KRUS była więc niewątpliwie błędna. Podstawowe znaczenie dla rozstrzygnięcia ma fakt, że organ rentowy dysponował wiedzą na temat przeszkody objęcia ubezpieczeniem rolniczym (prowadzenie działalności gospodarczej). Sąd Najwyższy przypomniał, że problem ponownego ustalenia przez organ rentowy niepodlegania ubezpieczeniu rolniczemu był rozstrzygany w orzecznictwie SN. Z powołanych orzeczeń²⁸ wynika, że wydanie decyzji o ustaniu ubezpieczenia, wywołującej skutki z mocą wsteczną (*ex tunc*), wprawdzie jest możliwe, ale tylko wówczas, gdy doszło do ujawnienia istotnych okoliczności istniejących przed wydaniem wcześniejszej decyzji, które zostały zatajone przez ubezpieczonego.

We wszystkich sprawach rozpatrzonych wyżej powołanymi wyrokami występowała okoliczność zatajenia przez wnioskodawców faktu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej. Natomiast w rozpatrywanej sprawie KRUS dysponował dostateczną wiedzą o tych okolicznościach. Nie ulega więc wątpliwości, że wydanie pierwszej decyzji nastąpiło wskutek błędu organu rentowego. Ta odmienna okoliczność faktyczna sprawia, że nie mogą być zastosowane powyżej przywołane orzeczenia SN. W związku z tym SN przypomniał inne swoje orzeczenie (tj. wyrok z 11 maja 2005 r., III UK 28/05, OSNP 2005, nr 23, poz. 380). Sąd stwierdził w przypominanym wyroku, że decyzja wydana na skutek błędu organu rentowego ma prawnokształtujący charakter i nie może być zmieniona ze skutkiem wstecznym. Sąd trafnie przyjął, że skutki tej wadliwości nie mogą obciążać osoby zainteresowanej.

Powołując się na art. 83a ust. 1 ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jedn.: Dz. U. 2009, Nr 205, poz. 1585 ze zm.), SN stwierdził, że decyzje organu rentowego mogą być oczywiście zmieniane lub uchylane w przypadku spełnienia stosownych przesłanek. Jednakże w rozpatrywanej sprawie przesłanki z art. 83a ust. 1 wymienionej ustawy nie zostały spełnione. Tak więc

²⁸ Wyroki SN: z 11 marca 2008 r., I UK 256/07, OSNP 2009, nr 11-12, poz. 159; z 19 września 2007 r., III UK 39/07, OSNP 2008, nr 21-22, poz. 330 i z 9 czerwca 2008 r., II UK 312/07.

jeżeli organ rentowy nie wznowił postępowania i nie stwierdził nieważności wcześniejszej decyzji, a wydał decyzję o ustaniu stosunku ubezpieczenia społecznego, to należy przyjąć, że mogło to nastąpić najwcześniej w dacie jej wydania. Stanowisko o możliwości wydania takiej decyzji ze skutkiem *ex nunc* jest też prezentowane – jak zauważa SN – w doktrynie (zob. K. Ślęzak, *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego*, III AUa 307/04, OSP 2005, nr 10, poz. 122).

1. Przyjęcie pracownika w poczet członków rolniczej spółdzielni produkcyjnej powoduje dorozumiane rozwiązanie dotychczasowego stosunku pracy za porozumieniem stron.

2. Członek rolniczej spółdzielni produkcyjnej nie może pozostawać z tą spółdzielnią w pracowniczym stosunku zatrudnienia.

3. Okres wykonywania pracy w charakterze członka spółdzielni nie może zostać zaliczony do okresu, od którego zależy nabycie prawa do wcześniejszej emerytury z art. 32 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.).

Wyrok SN z 8 grudnia 2009 r.,
I UK 186/09, OSNP 2011, nr 13-14, poz. 189

Przytoczone tezy SN są na tyle wymowne, że w istocie można by pozostawić je bez komentarza. W każdym razie SN uznał, że zasadnicze znaczenie dla rozstrzygnięcia rozpatrywanej sprawy ma ustalenie skutków nawiązania stosunku członkostwa w rolniczej spółdzielni produkcyjnej dla istnienia stosunku pracy. Sąd przypomniał, że prawa i obowiązki członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych są uregulowane w odmienny sposób niż prawa i obowiązki pracowników. Aktem szczególnym regulującym także wykonywanie przez nich pracy jest ustawa z 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (tekst jedn.: Dz. U. 2003, Nr 188, poz. 1848 ze zm.). W art. 155 § 1 tej ustawy stwierdza się, że zdolny do pracy członek spółdzielni ma prawo i obowiązek pracować w spółdzielni w rozmiarze ustalonym corocznie przez zarząd, stosownie do potrzeb wynikających z planu działalności gospodarczej spółdzielni. Zgodnie z art. 156 § 1 ustawy, oprócz członków, spółdzielnia może zatrudniać także ich domowników. Natomiast zatrudnienie osób niebędących członkami spółdzielni jest regulowane w art. 157 ustawy. Przepis ten stanowi, że spółdzielnia poza członkami i domownikami może zatrudniać stosownie do swoich potrzeb również inne osoby na podstawie umowy o pracę lub na podstawie innego stosunku prawnego, którego przedmiotem jest świadczenie pracy.

W konsekwencji SN stwierdził, iż z tych przepisów wynika, że członkowie spółdzielni produkcyjnej i ich domownicy mogą świadczyć pracę na rzecz spółdzielni wyłącznie w oparciu o stosunek członkostwa; przywołał również inne orzeczenia

potwierdzające zaprezentowany pogląd²⁹. Tym samym okres ten nie mógł zostać – zdaniem SN – zaliczony do stażu emerytalnego, który wymagany jest do nabycia prawa do wcześniejszej emerytury. Takie stanowisko SN zajął już w wyroku z 25 stycznia 2005 r. (I UK 142/04, OSNP 2005, nr 17, poz. 272).

Opracowanie: ZYGMUNT TRUSZKIEWICZ

TEZY ORZECZEŃ W SPRAWACH ROLNYCH

Wybrane tezy orzeczeń w sprawach rolnych

Stosunki własnościowe w rolnictwie i kształtowanie ustroju rolnego

Paragraf 5 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1 marca 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz. U. R.P. Nr 10, poz. 51 ze zm.) może stanowić podstawę do orzekania w drodze decyzji administracyjnej o tym, czy dana nieruchomość lub jej część wchodzi w skład nieruchomości ziemskiej, o której mowa w art. 2 ust. 1 lit. e/ dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. R.P. Nr 4, poz. 17 ze zm.).

Uchwała 7 sędziów NSA z 10 stycznia 2011 r.,
I OPS 3/10, ONSAiWSA 2011, nr 2, poz. 23

Prawo własności nieruchomości ziemskich, wymienionych w art. 2 ust. 1 lit. e dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. Nr 4, poz. 17), przeszło na Skarb Państwa z mocy prawa z dniem wejścia w życie tego dekretu.

Uchwała SN z 17 lutego 2011 r.,
III CZP 121/10, OSNC 2011, nr 10, poz. 10

²⁹ Wyroki SN: z 5 maja 1999 r., I PKN 677/98, OSNP 2000, nr 14, poz. 537; z 16 listopada 2000 r., I CKN 311/00, Lex, nr 52413; z 18 stycznia 2005 r., II UK 136/04 (niepubl.); postanowienie SN z 9 stycznia 2008 r., III UK 92/07, OSNP 2009, nr 5-6, poz. 80.